

Helena Pilke

Taistelukuvauksia tulilinjoilta

TK-RINTAMAKIRJEENVAIHTAJIEN
ASEMA JA MERKITYS SUOMEN
ULKOMAANPROPAGANDASSA
JATKOSODAN AIKANA

Helena Pilke käsittelee artikkelissaan Suomen vuosina 1941–1944 tekemää ulkomaanpropagandaa. Erityishuomion kohteena on armeijan rintamakirjeenvaihtajien eli TK-miesten¹ osuus ulkomaanpropagandassa. Tämä on aiemmassa tutkimuksessa jäänyt lähes kokonaan käsittelemättä. Pilke tarkastelee sekä ulkomaille lähetettyjen TK-artikkelien määrää että niiden laatua: kuinka paljon ja mihin maihin kirjoituksia lähetettiin, miten artikkelien määrät vaihtelivat ja aiheet muuttuivat jatkosodan vuosina.

Suomen sotavuosina ulkomaille suuntaamaa tiedotustoimintaa on tutkittu ja esitelty useissa teoksissa; tuoreimpia niistä ovat artikkelikokoelma *Sotapropagandasta brändäämiseen* sekä Elina Melginin taide- ja kulttuuripropagandaan keskittyvä väitöskirja.² Aiemmasta kirjallisuudesta voinee mainita artikkelikokoelman *Talvisota muiden silmin* sekä Pekka Lähteenkorvan ja Jussi Pekkarisen ulkoasiainministeriön arkistoaineistoon perustuvan, virallisen Suomi-kuvan luomista ja sisältöä käsittelevän teoksen³ ja luonnollisesti myös Eino Jutikkalan Valtion Tiedotuslaitoksen (VTL) historiikin⁴, joka on hänen syksyllä 1944 laatimaansa käsikirjoituksen

perustuva aikalaiskuvaus keskeisestä tiedotusorganisaatiosta.

Ulkomaille lähetettyjä TK-kirjoituksia eli armeijan rintamakirjeenvaihtajien jatkosodan aikaisia tekstejä ei ilmeisesti ole lainkaan tutkittu, vaikka ne ovat eräänlaisia sodan silminnäkijäkertomuksia. Tiedotuskomppaniat (lyhenne TK) ja niissä palvelevat sotilaat, TK-miehet, työskentelivät rintamalla ja niiden välittömässä läheisyydessä kirjoittaen, piirtäen, valo- ja elokuvaten. He vastasivat jokseenkin kaikesta siitä informaatiosta, jota suomalaiset jatkosodastaan saivat.⁵ Ulkomaanpropagandassa heidän osuutensa oli pieni mutta merkittävä: Valtion Tiedotuslaitoksen jatkosodan aikana ulkomaille lähettämistä artikkeliteksteistä noin 10 prosenttia oli rintamakirjeenvaihtajien kirjoittamia.⁶ Armeijan tie-

1. TK on lyhenne sanasta tiedotuskomppania. Jatkosodan edellä perustetuista tiedotuskomppanioista tarkemmin esim. Touko Perko, *TK-miehet jatkosodassa. Päämajan kotirintaman propaganda 1941–1944*. Otava 1974, erit. 16–30 ja Helena Pilke, *Julkaiseminen kielletty. Rintamakirjeenvaihtajat ja päämajan sensuuri 1941–1944*. SKS 2011, 28–30 sekä edempänä tässä artikkelissa.

2. Virpi Kivioja, Olli Kleemola & Louis Clerc (toim.) *Sotapropagandasta brändäämiseen. Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*. Poliittisen historian julkaisuja 5. Docendo 2015. Elina Melgin, *Propagandaa vai julkisuusdiplomatiaa? Taide ja kulttuuri Suomen maakuvan viestinnässä 1937–52*. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XXXVI. Helsinki Unigrafia 2014.

3. Antero Holmila (toim.) *Talvisota muiden silmin. Maailman lehdistö ja Suomen taistelu*. Atena 2009. Pekka Lähteenkorva & Jussi Pekkarinen, *Ikuisen poudan maa. Virallinen Suomi-kuva 1918–1945*. WSOY 2004.

4. Eino Jutikkala, *Valtion Tiedotuslaitoksen salainen sotakronikka*. WSOY 1997. (Sodan aikana VTL:n nimi kirjoitettiin kuten Jutikkala sen tekee eli i:llisenä ja versaali-t:llä; noudatan tässä artikkelissa samaa kirjoitusasua paitsi alaviitteissä, jotka ovat Kansallisarkiston käyttämässä nykyasussa.)

5. Jatkosodan TK-miesten työskentelystä Perko 1974, 16–30; Pilke 2011, 28–38. Perko mainitsee (s. 73), että suomalaisia TK-tekstejä lähetettiin ulkomaille ja niillä oli kysyntää ”lähinnä Saksassa ja sen liittolaismaissa Italiassa, Unkarissa ja Romaniassa”.

6. VTL:n ulkomaille tarkoitettujen artikkelien luettelossa numerointi alkaa numerosta 100 ja päättyy numeroon 2005. Viimeksi mainittu artikkeli on postitettu 12.4.1944.

FT Helena Pilke on väitellyt sotavuosien kirjasensuurista. Hän työskentelee vapaana tutkijana ja tietokirjailijana. Sähköposti: helena.pilke@helsinki.fi.

dotustoiminnasta vastaava päämajan tiedotusosastokin määrittäi yhdeksi tiedotuskomppanioiden tehtäväksi ”hankkia sopivaa propaganda-ainehistoa rintamaoloista ulkomaille levitettäväksi”. Ulkomaanpropagandan merkitystä TK-miesten tehtävissä osoitti se, että se oli tehtäväluettelossa toisena, heti omalle ”rintamantakaiselle väestölle” suunnatun tiedotuksen jälkeen.⁷

TK-miesten laatimien propagandatekstien osuus kaikesta jatkosodan aikana ulkomaille lähetetystä propagandasta on prosentuaalisesti pieni, mutta niiden merkitys on lukumääränsä suurempi. Siinä missä muu vuosien 1941–1944 ulkomaanpropaganda esitteli Suomen taidetta ja kulttuuria, kertoi mielenkiintoisista maisemista, edistyneestä talouselämästä sekä taiteen, politiikan ja muiden elämänalueiden merkkihenkilöistä⁸, armeijan rintamakirjeenvaihtajien tekstit raportoivat suoranaisesti sodasta, siihen osallistuneista ihmisistä, sotaan liittyneistä ilmiöistä sekä paikkakunnista, joilla sotaa käytiin. Yhtäältä ne ovat ”taistelukuvauksia suoraan tulilinjoilta”, kuten TK-artikkeleista koostetun kirjasarjan mainonnassa todettiin⁹, toisaalta ne valottavat sitä, millaisen kuvan Suomen tiedotusviranomaiset halusivat jatkosodasta välittää. Näin ollen TK-artikkelien tutkiminen omana kokonaisuutenaan on täysin perusteltua, joskaan täydellisten sisällönanalyysien tekeminen ei yhden artikkelin puitteissa ole mahdollista.¹⁰

Primääriaineistooni kuuluvat Kansallisarkistossa säilytettävät Valtion Tiedotuslaitoksen toimintakertomukset ja kortistot, luettelot, raportit ja muistiot sekä rintamakirjeenvaihtajien tekstit.¹¹ Aineiston valossa näyttää siltä, että Valtion Tiedotuslaitoksen ulkomaanosasto kyllä tilastoi jatkosodan aikana lähetettyjen artikkeleiden julkaisumääriä sikäli kuin sai ne tietoonsa ja pyrki myös kartoittamaan niiden vaikutusta julkaisumaissa, mutta kaikki näitä tietoja sisältävät asiakirjat eivät ole tallella. Propagandaviranomaiset nimittäin hävittivät arkistojaan määrätietoisesti syksyllä 1944 heti välirauhansopimuksen solmimisen jälkeen¹², ilmeisesti valvontako-

mission pelossa. Tämänkin artikkelin aineistoa kootessani huomasi puutteita: esimerkiksi jatkosodan aikana maassa olleita ulkomaisia lehtimiehiä palvelleeseen VTL:n ulkomaanosaston lehtimiestöimiston päiväraportteja puuttui pitkältä ajalta, samoin toimiston viimeisin vuosikertomus. Sen sijaan kortistot artikkelien kirjoittajista ovat säilyneet.¹³

Voitaneen olettaa, että kevään ja kesän 1944 aikana lähetettiin vielä joitakin satoja artikkeleita. Ko. luettelossa on TK-artikkeleita kaikkiaan 231. Kansallisarkisto (KA), Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, VTL:n ulkomaille tarkoitettujen artikkelien luettelo 1941–1944, Bc:2. Perko (1974, s. 73) mainitsee, että [L]ähteissä ei ole tarkkoja tietoja siitä paljonko Suomesta lähetettiin TK-artikkeleita ulkomaiseen käyttöön. Jatkosodan TK-artikkeleiden kokonaismäärästä k. Perko 1974, 164; Pilke 2011, 263.

7. KA, Päämajan tiedotusosaston arkisto, T20680/2, Päämajan tiedotusosaston ohjekäskey n:o 1, 23.6.1941.

8. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, VTL:n ulkomaille tarkoitettujen artikkelien luettelo 1941–1944, Bc:2. Ulkomaille suunnatun propagandan aiheista myös Melgin 2014, 94–126; Lähteenkorva & Pekkarinen 2004, 436–447 ja passim; Jutikkala 1997, erit. 108–126, 185–187, 277–282 ja passim.

9. *TK-rintamakirjeenvaihtajat etulinjoilla* -teoksen mainokset *Suomen Kuvalehdessä* 9.8.1941 sekä *Uudessa Suomessa* 1.8.1941 ja 14.8.1941.

10. VTL:n ulkomaanpropagandaa ja TK-miesten osuutta siinä on käsitelty myös artikkelissa Helena Pilke, Hengenostatusta, maisemakuvauksia ja hiven huumoria. Sanalista sotapropagandaa Suomessa ja Suomesta vuosina 1939–1944. Teoksessa Virpi Kivioja, Olli Kleemola & Louis Clerc (toim.) *Sotapropagandasta brändäämiseen*. Docendo 2015, 66–99.

11. Alkuperäiset arkistoyksiköt ja asiakirjat on yksilöity tarkemmin alaviitteissä silloin, kun viitataan niihin.

12. Aineistojen hävittämisestä Jutikkala 1997, 5 ja Helena Pilke, *Etulinjan kynämiehet. Suomalaisen sotakirjallisuuden kustantaminen ja ennakkosensuuri kirjojen julkaisu-toiminnan sääntelijänä 1939–1944*. SKS 2009, 27–30 sekä viimeksi mainitussa luetellut aikalais- ja alkuperäislähteet.

13. Valtion Tiedotuslaitoksen lehtimiestöimiston (ulk.2) vuosikertomukset, raportit ja selostukset ulkomaalaisille järjestetyistä matkoista -kansiossa ovat päiväraportit ajalta kesäkuu 1941 – kesäkuu 1942. Ajalta lokakuu 1942 – elokuu 1943 on viikkoraportit. Vuodelta 1944 ei raportteja ole lainkaan. Myös vuoden 1944 toimintakertomus puuttuu; toimintakertomukset löytyvät vuosilta 1941 ja 1942. Vuodelta 1943 on vain kertomus ensimmäisen vuosipuoliskon toiminnasta. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto 1939–1948, Db:8.

Artikkelissani on – otsikkoa myöten – käytetty sanaa *propaganda*. Sillä tarkoitettiin 1930-luvun Suomessa tiedottamista, jonka tarkoituksena oli herättää vastaanottajassa haluttu reaktio. Sanaa käytettiin hyvin monissa yhteyksissä. Suomen ulkomaanlähetystöjen kautta hoidettua maakuvan viestintää kutsuttiin propagandaksi¹⁴, samoin mainonnan avulla tapahtunutta tuotteiden ja palvelujen markkinointia¹⁵, eikä sanalla ollut negatiivista kaikua. Tässä artikkelissa propaganda-sanaa käytetään aikaistapaan tiedottamisen synonyymina.

Sotilashenkilöt tekivät, siviilimiehet jakoivat

Suomen jatkosodan aikaiselle tiedotustoiminnalle oli ominaista kaksinaisuus: yhtäältä propagandaa teki armeija, toisaalta valtioneuvoston alainen tiedotusorganisaatio. Ne toimivat tiivissä yhteistyössä, jolla oli juurensa jo talvisodan ajoissa.

Puolustusvoimien tiedotustoiminta, joka oli aloitettu hieman ennen 1930-luvun puoltaväliä, oli talvisodan syttyessä vasta hakemassa muotoaan. Vuodesta 1937 järjestetyissä tiedotuksen kertausharjoituksissa käyneiden toimittajien, mainosmiesten ja taiteilijoiden vapaaehtoisien maanpuolustusjärjestön, Propagandaliiton, omistama Finlandia Uutistoimisto sai olympiakisojen tiedotuksen asemasta hoitaakseen talvisodan ulkomaanpropagandan. Marraskuussa 1939 Finlandia Uutistoimisto liitettiin osaksi päämajan propagandaosastoa – täydessä hiljaisuudessa, sillä sodanjohto halusi antaa vaikutelman, että uutistoimisto oli riippumaton elin eikä sillä ollut läheistä yhteyttä armeijaan. Tätä pidettiin tärkeänä etenkin ulkomaille suunnatussa propagandassa.¹⁶ Valtioneuvosto oli hieman aiemmin eli lokakuussa 1939 perustanut oman tiedotuselimensä, Valtioneuvoston Tiedotuskeskuksen, joka teki tiivistä yhteistyötä ulkoasiainministeriön sanomalehtitoimiston kanssa.¹⁷

Talvi- ja jatkosodan välisenä rauhankautena sekä puolustusvoimien että valtioneuvoston tie-

dotustoiminta järjesteltiin uudelleen. Armeija otti mallia Saksasta, jossa oli jo ensimmäisessä maailmansodassa toiminut erityisiä propagandakomppanioita tehtäväänään rintamakuvausten kirjoittaminen lehdistölle. Puolustusvoimien propagandaorganisaation eli päämajan tiedotusosaston ja sen alaiset tiedotuskomppaniat suunnitteli kapteeni (sittemmin majuri) Kalle Lehmus, joka oli talvisodan aikana toiminut päämajan propagandaosastolla päällikkötehtävissä. Valtioneuvoston jatkosodan ajan tiedotusjärjestelmä eli Valtion Tiedotuslaitos syntyi komiteatyönä: pääministeri Risto Rytin nimittämää komiteaa johti Heikki Reenpää, joka oli helmi-toukokuussa 1940 johtanut Valtioneuvoston Tiedotuskeskusta. Komiteassa oli muitakin talvisodan aikana tiedotustehtävissä toimineita miehiä, ja lisäksi siihen kuului lehdistön, ulkoasiainministeriön ja puolustusvoimien edustajia. Sekä päämajan tiedotusosaston että Valtion Tiedotuslaitoksen toimialaan kuuluivat yhtäältä propaganda, toisaalta sensuuri. Sensuuriasioissa näiden kahden organisaation reviirivartiointi aiheutti jatkuvaa hankausta, mutta propagandan hoito näyttää sujuneen kitkattomammin.¹⁸

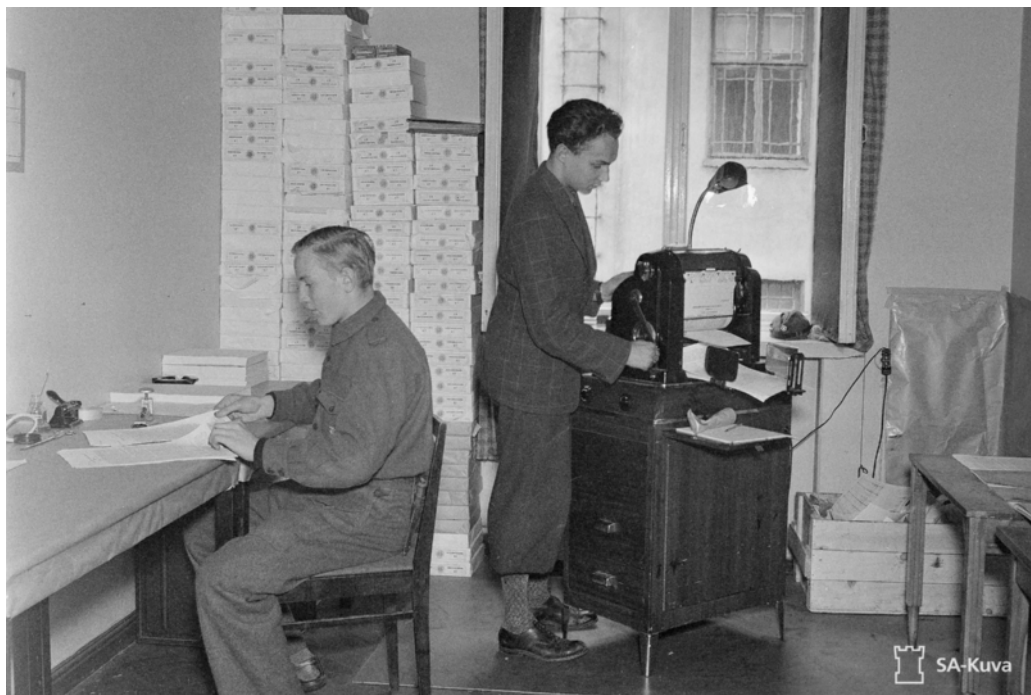
14. Melgin 2014, 20–24.

15. Ensimmäinen suomalainen mainonnan oppikirja oli nimeltään *Mainonta-propaganda* (toimittanut W. K. Latvala, julkaissut mainostoimisto Erva-Latvala vuonna 1937).

16. Puolustusvoimien tiedotuksen alkuvaiheista Helena Pilke, Upseerit ja mainosmiehet isänmaan asialla. *Sotahistoriallinen Aikakauskirja* 32 (2012), 206–220. Talvisodan tiedotuksesta Antti Juutilainen, Tiedotustoiminta. Teoksessa Jari Leskinen & Antti Juutilainen (toim.) *Talvisodan pikkujättiläinen*. WSOY 1999, 278–283.

17. Valtioneuvoston tiedotuskeskuksesta esim. Juutilainen 1999, 279, valtion tiedotus- ja propagandakomiteasta esim. Pilke 2009, 70–71. Tiedotus- ja propagandakomitean syyskuun 1939 pöytäkirjat ks. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, Komitea-asiakirjat 1939, 1940, 1945, Ha1.

18. Puolustusvoimien tiedotuksen suunnittelu ja sen organisaatio ks. Perko 1974, 16–21. Valtioneuvoston tiedotusorganisaation suunnittelu ks. KA, Valtioneuvoston tie-

Kuva 1. Valtion Tiedotuslaitoksen levitystoimiston monistusosaston työskentelyä 30.9.1941. Kuvaaja: K. A. Hyvärinen. Lähde: SA-kuva, kuva 52301.

Jatkosodan alkaessa rintamalle marssivaa Suomen armeijaa seurasivat tiedotuskomppaniat, joita oli rintamatilanteesta riippuen 9–12. Kuhunkin komppaniaan kuului kirjoittajien, valo- ja elokuvaajien, piirtäjien ja radioselostajien lisäksi avustavaa henkilöstöä kuten autonkuljettajia, lähettejä ja muonittajia sekä viholliselle suunnattua propagandaa tekeviä rintamakuuluttajia. Toimintaa organisoivat ja johtivat päämajan tiedotusosasto, joka oli suoraan ylimmän sodanjohdon alainen. Se lähetti päämajan määräykset komppanioille ohjekäskyinä, joissa oli muiden toimintaa koskevien määräysten ohella ehdotuksia artikkeliaiheiksi, mutta kirjoittajilla oli toki aina mahdollisuus etsiä aiheita myös itse. Kirjoitukset luki ensin komppanianpäällikkö, sitten Päämajan tiedotusosasto tarkasti ne ja lähetti Valtion Tiedotuslaitokselle, joka jakoi tekstit kotimaan lehdistölle ja huolehti ulkomaiseen jakeluun sopivien artikkelien kääntämisestä. Jois-

sakin tapauksissa jopa yksittäiset kirjoittajat (rintamakirjeenvaihtajat) saattoivat esittää toivomuksen artikkelinsa lähettämisestä ulkomaisille lehdille, mutta valinnat tehtiin useimmiten päämajassa tai tiedotuslaitoksessa. Valtion Tiedotuslaitos näyttää päättäneen kotimaisesta jakelusta, joten voinee olettaa myös ulkomaisen jakelun kohteiden määräytyneen siellä. Asiakirja-aineisto ei anna kysymykseen yksiselitteistä vastausta.¹⁹

dotuselimet 1939–1948, Komitea-asiakirjat 1939, 1940, 1945, Mietintö tiedotustoiminnan sodanaikaisesta järjestelystä, HaI. Reenpään komiteasta ja sen mietinnöstä myös esim. Pilke 2009, 80–81 sekä Jutikkala 1997, 11–18 ja Kustaa Vilkuna 1962, *Sanan valvontaa. Sensuuri 1939–44*. Otava 1962, 38–45. Organisaatioiden yhteistyöstä esim. Pilke 2009, 81–84 ja passim.

19. TK-artikkelien tarkastuksesta ja jakelusta Perko 1974, 52–69 sekä Pilke 2011, 35–36, 47–49 ja passim. Tiedotuskomppanioille lähetetyt ohjekäskyt KA, Päämajan tiedotusosaston arkisto, T20680/2.

Sekä Valtion Tiedotuslaitokseen että armeijan tiedotuskomppanioihin oli jatkosodan liikekannallepanossa komennettu runsain määrin toimittajia, kirjailijoita, yliopistomiehiä ja muita sivistyneistön edustajia. Valtion Tiedotuslaitoksessa sotapropagandaa tehtiin ennen kaikkea kotimaan tuotantotoimistossa, ja näitä tekstejä levitettiin käännösinä myös ulkomaille. Toimiston henkilökuntaan kuuluivat muun muassa Mika Waltari sekä useita muita kirjailijoita kuten Elmer Diktonius, Olof Enckell, Yrjö Kivimies, Toivo Pekkanen ja Ensio Rislakki eli nimimerkki Valentin. Myös TK-miehenä palveli runsaasti aikalaisten arvostamia kirjoittajia: Martti Haavio eli runoilija P. Mustapää, Matti Hälli, talvisodan runoilija Yrjö Jylhä, kulttuurin moniottelija Olavi Paavolainen, toimittaja-kirjailija Oiva Paloheimo, mainosmies-kirjailija Armas J. Pulla, kansatieteilijä-kirjailija Sakari Pälsi ja monia muita. Kaikki edellä mainitut saivat tekstejään ulkomaiseen jakeluun, mutta Valtion Tiedotuslaitos tilasi propagandatekstejä myös laitoksen ulkopuolisilta henkilöiltä.²⁰

Itä-Karjalasta keskeinen propagandateema heti sodan puhjettua

Jussi Pekkarinen ja Pekka Lähteenkorva samoin kuin Elina Melgin katsovat sotia edeltäneen Suomi-kuvan rakentuneen kolmelle peruspilarille: Sibeliuksen musiikki, velanmaksu USA:lle ja urheilu. Talvisodasta tuli sitten neljäs peruspilari.²¹ Näiden teemojen varaan rakentui myös jatkosodan ajan ulkomainen tiedotustoiminta. Urheilu jäi tapahtumien puutteessa sodan aikana vähemmälle, mutta vähäisetkin tilaisuudet hyödynnettiin erityisesti TK-miesten artikkeleissa. He kirjoittivat rintamalla olevista ja kaatuneista huippu-urheilijoista syksyn 1941 aikana peräti viisi ulkomaanjakeluun mennyttä artikkelia. Ne ovat niin toistensa kaltaisia, että otsikotkin olivat miltei samoja.²²

Sama tuottellaisuus, mikä yleensäkin leimasi rintamakirjeenvaihtajien toimintaa jatkosodan alkuvaiheissa,²³ näkyi luonnollisesti myös ulko-

maille lähetettyjen TK-artikkelien määrissä. Vuoden 1941 aikana ulkomaille lähetettiin 70 rintamalla kirjoitettua artikkelia. Valtaosa niistä käsitteli taistelutoimintaa Karjalassa ja Hangon rintamalla, mutta mukana oli myös lottien toiminnasta kertovia tekstejä, luovutetun ja takaisinvallatun Karjalan hävityksen selostuksia sekä vangeiksi jääneiden venäläissotilaiden haastatteluja. Teksteissä hämmästeltiin neuvostoarmeijan varusteita ja muonitusta, usein vähättelevässä tai ivallisessa sävyssä. Muuan Ruotsiin lähetetty TK-kirjoitus väitti, ettei puna-armeijan sotilaille ollut muuta syötävää kuin turskaa, herneitä ja poronlihaa. Kirkkojen ja hautausmaiden ”uusiokäyttö” sai ankaran tuomion esimerkiksi artikkeleissa ”Die Kirche von Impilahti als Kommunistenklub und Tanzraum” sekä ”Ryssät tuhonnet brittiläisen sankarihaudan Seivästölle”.²⁴

Ulkomaanpropagandan keskeisimpiin aiheisiin kuului jatkosodan alussa Itä-Karjala, ja aiheesta kirjoittivat useat varsin arvovaltaiset hen-

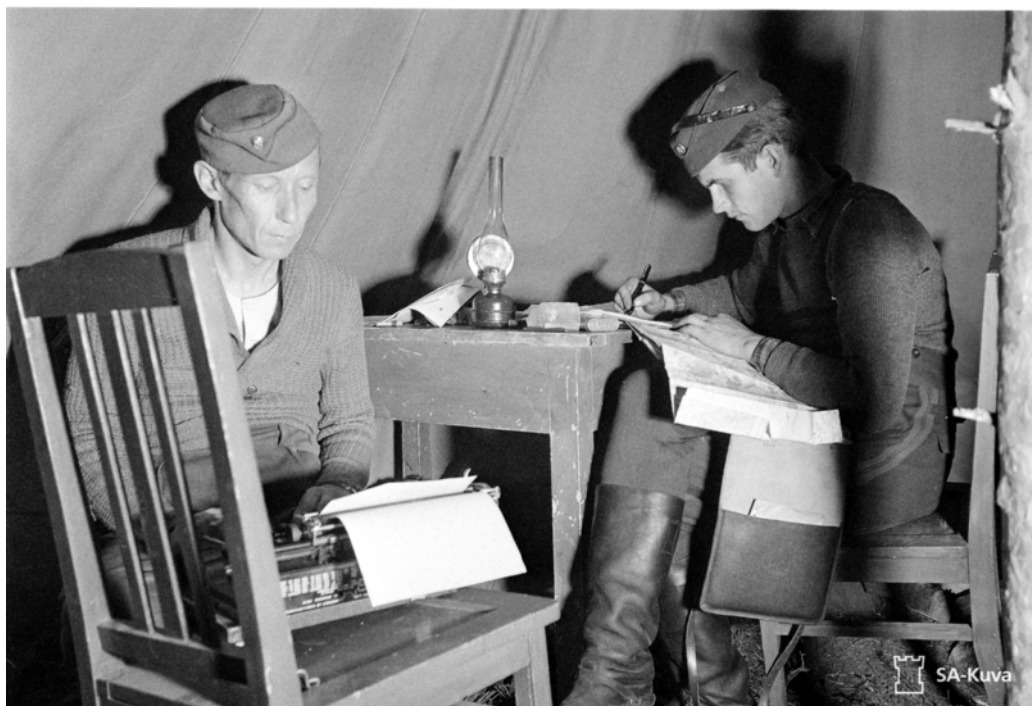
20. KA, VTL:n artikkeliluettelo, Bc7; KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, kirjasto-, lehdistö- ja artikkeliluettelot, Ulkomaille välitettyjen TK-artikkelien luettelo, Bc 4. VTL:n henkilöstöstä myös Jutikkala 1997, 19–25.

21. Melgin 2014, 116–126; Lähteenkorva & Pekkarinen 2004, 397.

22. Enzoio Sevón, Finska idrottsmän vid fronterna, Stupade idrottsmän ja Dödens skörd bland Finlands idrottsmän; Matti Aro; Finska idrottsmän vid fronten; Sulo Kolka Suomen urheilijat sotilaina. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, Valtion tiedotuslaitoksen kirjasto-, lehdistö- ja artikkeliluettelot, kortisto U-artikkelien kirjoittajista, Bc:3 ja Bc:4.

23. Vuoden 1941 jälkimmäisen puoliskon (kesäkuun puolestavälistä joulukuun loppuun) aikana VTL lähetti kotimaisille lehdille 3172 artikkelia, koko vuonna 1942 yhteensä 1746 artikkelia, vuonna 1943 vain 1281 artikkelia ja vuonna 1944 (tässä mukana noin 9 kk) ainoastaan 812 artikkelia. Perko 1974, 75.

24. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, Valtion tiedotuslaitoksen kirjasto-, lehdistö- ja artikkeliluettelot, kortisto U-artikkelien kirjoittajista, Bc:3 ja Bc:4; KA, Valtion tiedotuslaitoksen toimintakertomukset ja -raportit 1941–1944, Db:7; KA, Ulkomaanpropagandaan tarkoitetut artikkelit 1941, Hf:2–8.

Kuva 2. Tiedotuskompanian rintamakirjeenvaihtajat työssään Petroskoin valtauksen jälkeen 1.10.1941. Toimistona näyttää olleen pelkkä telttä. Kuvaaja: M. J. Vuorela. Lähde: SA-kuva, 52706.

kilöt. Helsingin yliopiston historian professorin Jalmari Jaakkolan teos *Die Ostfrage Finnlands* julkaistiin Saksassa elokuussa 1941 ja se käännettiin myös englanniksi, ranskaksi ja ruotsiksi. Kotimaassa se ilmestyi samaan aikaan WSOY:n kustantamana nimellä *Suomen idänkysymys*. Myös Väinö Auerin, Eino Jutikkalan ja Kustaa Vilkun teos *Finnlands Lebensraum* pyrki historiallisin sekä maan- ja kansatieteellisin syin perustelemaan Suomen oikeutta Itä-Karjalaan.²⁵

Muutkin tiedemiehet ja kulttuurihenkilöt tekivät Itä-Karjalaa käsitteleviä propagandakirjoituksia Valtion Tiedotuslaitoksen pyynnöstä. Kansanrunoutentutkija Elsa Enäjärvi-Haavio kirjoitti Suomen miehittämistä seuduista kalevalarunojen maana, kielitieteilijä Lauri Hakulinen laati neljä artikkelia suomalaisesta kielialueesta, johon näiden kirjoitusten mukaan kuuluivat myös Inkeri ja Kuola. Vahvojakaan kannanottoja ei kaihdettu: eräs Eino Jutikkalan ke-

sällä 1941 kirjoittama artikkeli julistaa jo otsikossaan Itä-Karjalan kuuluvan Pohjolaan. VTL:n ulkomaille välittämässä artikkelissa on kaikkiaan 155 Itä-Karjala-tekstiä, ja se on yksittäisistä artikkeliaiheista toiseksi suurin heti taistelu- ja rintamakuvauksen jälkeen. Suurin osa Itä-Karjalaa koskevista kirjoituksista meni Ruotsiin ja Saksaan.²⁶

Rintamakirjeenvaihtajat kertoivat värikkäin sanakääntein näkemästään heti, kun he pääsivät vallatulle alueelle: jatkosodan ensimmäisten kuukausien aikana on ulkomaille lähetetyissä TK-artikkelissa huomattavan paljon Itä-Karjalaa koskevia tekstejä. TK-miehet haastattelivat

25. Jutikkala 1997, 115. Mielenkiintoista on, että *Finnlands Lebensraum* on painettu Suomessa, mutta sen julkaisija on berliiniläinen kustantamo.

26. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto 1939–1948, Kirjasto-, lehdistö- ja artikkeliluettelot 1941–1944, Bc:7.

Kuva 3. TK-miehet liikkuvat rintaman tuntumassa usein polkupyörällä ja kirjoituspöytänä toimi kanto tai sammalmätäs. Rintamakirjeenvaihtaja työssään Ruskealan Kuljakossa 2.8.1941. Kuvaaja: Simo Puupponen. Lähde: SA-kuva, 30668.

paikallisia asukkaita sekä Neuvostoliittoon 1920–1930-luvuilla muuttaneita amerikansuomalaisia, jotka olivat eräänkin kirjoituksen mukaan ”saaneet kymmenessä vuodessa tarpeekseen kommunismista”. He ihastelivat maisemia, hämmästelivät ”bolsevikkikomentoa” ja levittivät lukijoiden silmien eteen ”karkoitus- ja vangitsemismääräyksiä kyläkolhoosin salaisista arkistoista” ja muita kauhukuvia. Uudelleen viriävä uskonnollinen elämä pantiin artikkeleissa visusti merkille ja siihen suhtauduttiin positiivisesti.²⁷

27. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, Kirjasto-, lehdistö- ja artikkeliluettelot 1941–1944, Bc:4. (Tekstissä mainitut J. Suholan ”Det religiösa livet i en öst-karelsk by” sekä kirjoittajan nimeä vailla olevat ”Karkoitus- ja vangitsemismääräyksiä kyläkolhoosin salaisissa arkistoissa”, ”Amerikkalaisen kommunistin jälkeläisen kokemuksia Venäjän Karjalassa” ja ”Barndop i rysk kolhos” on kirjoitettu vuoden 1941 aikana, Kurt G. Nordlundin ”Aunuksen kansan suhde uskontoon on kovissa koetelemuksissa vain syventynyt on seuraavan vuoden alusta”. Vastaavantyyppisiä TK-kirjoituksia on ulkomaille lähetettyjen artikkelien (U-artikkelit) joukossa enemmänkin.

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tiedotuslaitoksen muut kirjoittajat ottivat Itä-Karjalan asiaan kantaa rohkeammin kuin TK-miehet, joilta sota-toimien – siis myös sodanpäämäärien – arviointi oli kielletty ja jotka muutenkin toimivat monella tapaa puun ja kuoren välissä. Kirjoittaa piti, mutta aiheet ja käsittelytapa olivat tarkoin määriteltyjä. Myöskään ulkomaisille lehtimiehille ”jotka ovat kärkkäitä utelemaan tietoja joukkomme keskuudessa nykyään vallitsevista ulkopoliittisista katsantokannoista ja mielialoista ja saattavat niistä kotimaahansa päästyään kirjoitella maatamme vahingoittavasti”, eivät TK-miehet saaneet antaa mitään tietoja. Mahdollisuus kohdata heitä oli rintamallakin olemassa, sillä jatkosodan alkukuukausina Valtion Tiedotuslaitos järjesti armeijan kanssa yhteistyössä ulkomaisille lehtimiehille rintamamatkoja; ensimmäisen puolen vuoden aikana niitä tehtiin peräti 45.²⁸

Ulkomaanpropagandassaan Suomi halusi siis aluksi todistella omistusoikeuttaan Itä-Karjalaan ja Elina Melginin mukaan Itä-Karjala oli kulttuuripropagandan ykkösaihe koko jatkosodan ajan.²⁹ TK-kirjoituksissa ei tästä teemasta puhuttu pitkään. Koko vuoden 1942 aikana ulkomaiseen levitykseen pääsi vain muutama harva Itä-Karjala-artikkeli, kuten Äänislinnan valtauksen yksivuotispäiväjuhlien kuvaus sekä selostus Karhumäessä pidetyistä suurista urheilukilpailuista. Jatkosodan alkukuukausien kirjoitus- ja levitysinto kuitenkin nostavat Itä-Karjalan toiseksi suosituimmaksi artikkeliaiheeksi heti taistelukuvauksien jälkeen.³⁰

Päämajan suhtautuminen Itä-Karjalaan muuttui vuoden 1942 alkupuolella; alueelta kirjoitettuja TK-kuvauksia sensuroitiin, niitä jätettiin julkaisematta ja rintamakirjeenvaihtajien mielenkiintoa yritettiin suunnata muihin aiheisiin.³¹ Vuonna 1943 ulkomaille lähetettyjen TK-artikkelien joukossa on vain yksi Itä-Karjalaan sijoittuva teksti, reportaasi tervanpoltosta.³²

Keskeisiä kohdemaita Ruotsi, Saksa ja Sveitsi

Keskeisimpiä Valtion Tiedotuslaitoksen tekemän ulkomaanpropagandan kohdemaita oli puolueeton Ruotsi, jonne suunnatussa propagandassa korostettiin erityisesti sitä, että rauhan säilyminen Itämerellä oli maan etujen mukaista ja että rauha voitaisiin säilyttää Suomen taistelua tukemalla. Samoin Sveitsi oli puolueettomana maana tärkeä: muiden maiden lehdistö lainasi usein sveitsiläislehtiä. Tietysti myös liittolaismaa Saksa sai Suomesta runsaasti propagandaineistoa; sinne lähti päivittäin useita kirjoituksia yleensä noin kymmenenä kopiona eri lehtiä varten. Saksaan suunnatussa propagandassa vakuuteltiin, että Suomi seisoi Saksan rinnalla, mutta tekisi kuitenkin sotilaalliset ja poliittiset päätöksensä itsenäisesti.³³

Mitä erityisesti ulkomaanjakeluun menneisiin TK-artikkeleihin tuli, niin tiedotuslaitos sai niitä Ruotsin lehdille varsin nopeasti ja helposti. Osa rintamakirjeenvaihtajista näet kirjoitti artikkelinsa ruotsiksi, jolloin ne voitiin lähettää

28. KA, PM Tied. ohjekäskyt, T20680/2, Päämajan tiedotusosaston ohjekäskyt n:o 11, 9.7.1941 ja 23, 30.7.1941; KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto 1939–1948, Valtion tiedotuslaitoksen lehtimiestenosaston (ulk.2) vuosikertomukset, raportit ja selostukset ulkomaalaisille järjestetyistä matkoista, Db:8.

29. Melgin 2014, 109.

30. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto 1939–1948, Kirjasto-, lehdistö- ja artikkeliluettelot 1941–1944, Bc:4. Taistelu- ja rintamakuvauksia on kortistoitua yhteensä 245 kpl (kaikki näistä eivät ole TK-miesten tekemiä), Itä-Karjalasta kertovia tekstejä on 155 kpl. Kolmanneksi nousevat suomalaisten merkkihenkilöiden elämäkerrat, joita on kaikkiaan 144 kpl.

31. Päämajan suhtautumisesta Itä-Karjalaan TK-artikkelien aiheena ks. Pilke 2011, 178–212.

32. Ko. teksti on Tapio Pihan Tervaa ja tärpähtiä Itä-Karjalasta. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto 1939–1948, Kirjasto-, lehdistö- ja artikkeliluettelot 1941–1944, Bc:4.

33. Lähteenkorva & Pekkarinen 2004, 443–444; Jutikkala 1997, 109. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto, Valtion tiedotuslaitoksen toimintakertomukset ja -raportit 1941–1944, Db:7.

eteenpäin sellaisenaan. Saksaan lähetettyjen TK-artikkeleiden määrää taas pienensi se, että Pohjois-Suomessa sotivilla saksalaisilla joukoilla, joiden toiminnan saattoi olettaa erityisesti kiinnostavan saksalaislukijoita, oli mukanaan omat sotakirjeenvaihtajansa. Lisäksi päämaja oli nimenomaan ohjeistanut tiedotuskomppanioita välttämään saksalaisjoukoista kirjoittamista.³⁴

Koska kaikkien jatkosodan vuosien tilastot eivät ole aukottomia, propagandan kohdemaiden keskinäisestä tärkeysjärjestyksestä ei pysty muodostamaan täydellistä kuvaa. Eino Jutikkalan mukaan keskeisiä kohdemaita olivat koko jatkosodan ajan Ruotsi, Sveitsi ja Saksa.³⁵ Tätä tukee myös vuoden 1943 kuuden ensimmäisen kuukauden ajalta tekemäni taulukointi; sattumalta juuri tuon ajankohdan lähetystilastot olivat säilyneet täydellisinä. Taulukossa 1 on esitetty, miten vuoden 1943 alkupuoliskolla ulkomaille lähetetyt artikkelit jakautuivat eri maihin. Mukana ovat sekä Valtion Tiedotuslaitoksessa laaditut että TK-miesten kirjoittamat artikkelit.³⁶

Taulukko 1. Vuoden 1943 alkupuoliskolla ulkomaille lähetetyt artikkelit.³⁷

<i>Kohdema</i>	<i>Artikkelimäärä kpl</i>
Saksa	77
Ruotsi	76
Sveitsi	68
Kroatia	21
Tanska	21
Ranska	18
USA	17
Romania	14
Unkari	12
Belgia	10
Italia	9
Norja	8
Slovakia	7
Espanja	4
Portugali	4
Bulgaria	2
Turkki	2
Muut	2
Yhteensä	372 artikkelia

Taulukossa esiintyy siis akselivaltoja, akselin miehittämiä maita ja tärkeinä pidettyjä puolueettomia valtioita. Mukana on kuitenkin yksi liittoutuneiden suurvalta eli Yhdysvallat. Sen mukanaolo tällä listalla saattaisi selittyä sillä, että artikkelit oli tarkoitettu amerikansuomalaisten lukemiin lehtiin. Tällöin ne ovat saattaneet jopa olla suomenkielisiä. Johtopäätöstä ei voi pitää varmana, sillä VTL:ssä ei ole tilastoitu artikkelien julkaisemista, mutta mahdollista se toki on. Olisikin kiinnostavaa tutkia, kuinka paljon ja millaista tietoa suomalaissiirtolaiset ja heidän jälkeläisensä saivat Suomen jatkosodasta sikäläisen lehdistön välittämänä.

Vauhdikasta alkua seurasi väsymys

Tiedotuslaitoksen arkistoa tutkiessaan voi hyvin havaita, miten sodan pitkittyessä aiheet ja kielenkäyttö muuttuivat ja miten propagandistitkin alkoivat väsähtää, vaikka aineiston aukkoisuuden vuoksi ei ole mahdollista esittää tarkkoja kvantitatiivisia vertailuja.

Valtion Tiedotuslaitos aloitti ulkomaille suunnatun propagandatoiminnan heti jatkosodan sytyttyä. Ensimmäisten kolmen kuukauden aikana laitoksesta lähti ulkomaille miltei 900 artikkelia. Laitoksen vuosikertomuksessa todet-

34. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto, Valtion tiedotuslaitoksen toimintakertomukset ja -raportit 1941–1944, Db:7; KA, PM Tied.ohjekäsäky, T20680/2, Päämajan tiedotusosaston ohjekäsäky n:o 6, 2.7.1941.

35. Jutikkala 1997, 109–111 ja passim.

36. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto 1939–1948, Valtion tiedotuslaitoksen lehtimiestenoston (ulk.2) vuosikertomukset, raportit ja selostukset ulkomalaisille järjestetyistä matkoista, Db:8.

37. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto, Valtion tiedotuslaitoksen toimintakertomukset ja -raportit 1941–1944, Db:7. Tässä taulukossa ovat mukana kaikki ulkomaille menneet artikkelit. TK-miesten tekemiä niistä oli vain 15 kappaletta. Sarakkeessa ”Muut” oleva artikkelien saaja on katolinen nuorisojärjestö Academicum Catholicum, joka levitti informaatiota omille jäsenilleen ja sidosryhmilleen ainakin Espanjassa – VTL sai sieltä kiitoskirjeenkin.

tiin vuoden 1941 heinäkuussa maassa olleen lähes 50 ja koko vuoden aikana lähes 100 ulkomaista toimittajaa, joita VTL:n ulkomaanpropagandaosasto avusti aineistotoimituksin ja auttamalla tiedonhankinnassa kuten haastattelutilaisuuksien järjestämisessä.³⁸

Seuraavan vuoden alussa, kun taistelut olivat laantuneet ja sota muuttunut asemasadoksi, maassa oli enää noin 30 ulkomaista lehtimiestä. Päämaja, joka oli aluksi toiminut hyvässä yhteistyössä tiedotuslaitoksen kanssa rintamamatkoja järjestellen, alkoi sodan pitkittyessä suhtautua niihin negatiivisesti. VTL totesi jo vuoden 1942 vuosikertomuksessaan, että

[...] juhannuksen jälkeen ei yleensä ole onnistuttu järjestämään rintamamatkoja varsinaisille lehtimiehille [...] Rintamamatkojen niukkuus on herättänyt U2:n³⁹ kirjoissa olevien keskuudessa melkoista hermostuneisuutta [...]”⁴⁰

Seuraavana vuonna päämajan ja VTL:n tiedotusyhteistyö sujui vieläkin surkeammin:

”Sensaatiomaisten uutisten puuttuessa ulkomaalaiset sanomalehtimiehet ovat pyrkineet eri rintamille, takaisin vallatuille alueille sekä Itä-Karjalaan. Päämajan omaksuttua siinä asiassa jyrkän kielteisen kannan varsinaisia rintamamatkoja ei ole voitu järjestää melkein vuoteen.”

Niinpä VTL:n oli pakko myöntää, ettei Suomi enää kiinnostanut ulkomaisia tiedotusvälineitä: ”Vähäinen toiminta rintamillamme sekä suhteellisen tasainen sisäpoliittinen elämä Suomessa ovat vaikuttaneet sen, että ulkomaan lehdistön palstoille ei ole mahtunut yhtä paljoa kirjoituksia Suomesta kuin sodan alkuvaiheessa sekä sittemmin presidentin vaalien ja uuden hallituksen muodostamisen aikana, jolloin heti ilmestyi joukko ulkomaalaisia sanomalehtimiehiä, useimmat Tukholmasta mutta myös Berlinistä ja jopa New Yorkistakin saakka”, todettiin alkuvuoden 1943 toimintakertomuksessa.⁴¹

Viimeistään vuoden 1942 syksyllä VTL käänsi katseensa kulttuuripiireihin. Lyhyessä ajassa ulkomaiseen jakeluun lähti lähes 50 kulttuuri-ihmisten sekä johtavien poliitikkojen esittelyä. Ne olivat pienoiselämäkertojen tyyppisiä. Esillä olivat säveltäjät Uuno Klami, Heikki Klemetti, Yrjö Kilpinen – Sibelius oli esitelty moneen kertaan jo aiemmin – ja kirjailijoista Saima Harmaja, Tatu Vaaskivi, Elina Vaara, Helvi Hämäläinen sekä monia muita.⁴²

Sen sijaan vuonna 1942 ulkomaille lähetetyt TK-artikkelit kertoivat edelleen suomalaisjoukkojen taisteluista ja niissä saavutetuista voitoista maassa, merellä ja ilmassa. Uusina aihealueina nousivat esiin lottien ja Punaisen Ristin toiminta rintamilla ja niiden tuntumassa, Karjalan jälleenrakennus, kenttäposti ja korsuarkkitehtuuri sekä erilaiset sotilaiden vapaa-ajanviettomuodot. Jutuissa muisteltiin myös Karjalan ja Itä-Karjalan paikkakuntien valtauksia; kaikki jutut eivät näytä olleen ulkomaanlevitykseen lähtieissään aivan tuoreita, mutta ilmeisesti ne katsottiin yhä lähettämisen arvoisiksi.⁴³ TK-artikkelien kohdalla vuosi 1942 muodostuikin toiminnan huippuvuodeksi, kuten taulukosta 2 voi nähdä.

38. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto 1939–1948, Valtion tiedotuslaitoksen lehtimiestenosaston (ulk.2) vuosikertomukset, raportit ja selostukset ulkomaalaisille järjestetyistä matkoista, Db:8.

39. U2 = Valtion Tiedotuslaitoksen ulkomaanosaston lehtimiestoimisto.

40. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto 1939–1948, Valtion tiedotuslaitoksen lehtimiestenosaston (ulk.2) vuosikertomukset, raportit ja selostukset ulkomaalaisille järjestetyistä matkoista, Db:8.

41. KA, Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto 1939–1948, Valtion tiedotuslaitoksen lehtimiestenosaston (ulk.2) vuosikertomukset, raportit ja selostukset ulkomaalaisille järjestetyistä matkoista, Db:8.

42. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, VTL:n ulkomaille tarkoitettujen artikkelien luettelo 1941–1944, Bc:2.

43. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, Kirjasto-, lehdistö- ja artikkeliluettelot 1941–1944, Bc:4.

Taulukko 2. Ulkomaille lähetettyjen TK-artikkelien jakaantuminen eri aihepiireihin jatkosodan eri vuosina.⁴⁴

Aihepiiri	1941	1942	1943	1944	Yhteensä
1. Maarintama	8	21	4	1	34 kpl = 14,7 %
2. Meririntama		5	2		7 kpl = 3 %
3. Ilmarintama	7	15			22 kpl = 9,5 %
4. Taistelutoiminta	9	16			25 kpl = 10,8 %
5. Partio-, vartio- ja sissitoiminta	1	4			5 kpl = 2,2 %
6. Vapaa-aika	3	13	4		20 kpl = 8,7 %
7. Rintamantakaiset osastot ja kotirintama	3	3	1		7 kpl = 3 %
8. Yksityiset henkilöt	8	12	1		21 kpl = 9,1 %
9. Venäläisten toiminta	17	12			29 kpl = 12,6 %
10. Luonto-, matka- ym. kuvaukset	9	32	3		44 kpl = 19 %
11. Muut	4	12			17 kpl = 7,4 %
Yhteensä	70	145	15	1	231 kpl = 100 %

Suurin osa ulkomaille lähetetyistä TK-artikkeleista käsitteli siis eri aselajeja ja niiden taistelutoimintaa. Ilmavoimien osuus kirjoituksista on aselajin kokoon nähden huomattavan suuri; selityksenä on se, että ilmavoimien tiedotuskompaniassa toimi muutamia aktiivisia ilmailutoimittajia, joilla ilmeisesti oli suhteita ulkomaisiin alansa ammattilehtiin jo sotaa edeltävältä ajalta, ja he kirjoittivat artikkeleita nimenomaan näille lehdille. Kaikki ulkomaille menevä tiedotusaineisto kuitenkin kulki näissäkin tapauksissa Valtion Tiedotuslaitoksen kautta. Venäläisten toiminta-aihepiiriin mahtuu sekä ”bolshivismin” kauhistelua että sotavankien haastatteluja. Luonto-, matka- ym. kuvaukset sisältävät jonkin verran Itä-Karjalasta kirjoitettuja artikkeleita. Vaikka päämajan tiedotusosasto jo vuonna 1942 kehotti TK-miehiä vähentämään miehitetystä alueesta kertomista ja toisti käskyn vuoden 1943 maaliskuussa tiukemmassa ääniläisissä sekä jätti runsaasti näitä artikkeleita julkaisematta⁴⁵, Valtion Tiedotuslaitokselle välitetyt artikkelit jatkoivat silti matkaansa ulkomaille. Vuoden 1942 sarake ”Muut” on varsin kirjava: sinne mahtuu kertomuksia esimerkiksi sotahevosista, kenttäpostista, rintamaradioista ja va-

paahtoisista unkarilaisista sotilaista. Taulukosta 2 voi todeta aihepiirien ja niiden muutoksen ohella myös sen, että vuonna 1943 ulkomaille lähetettyjen TK-artikkelien määrä suorastaan romahti. Suurin osa noista 15 kirjoituksesta lähti Saksaan.⁴⁶

Jatkosodan pitkittyessä rintamakirjeenvaihtajien koko tekstituotantokin väheni rajusti, kuten taulukosta 3 voi nähdä. Jotta miesten toimeellisuudesta saisi oikean kuvan, olen ottanut mukaan kaikki heidän kirjoittamansa artikkelit – siis myös ne, joita päämaja ei päästänyt julkisuuteen.

44. Aihepiirit ovat tässä taulukossa samat kuin Touko Perkon *TK-miehet jatkosodassa: Päämajan kotirintaman propaganda* -teoksen liitteenä olevissa taulukoissa, joissa tarkastellaan TK-artikkelien kotimaista jakelua. Tarkoitukseni oli vertailla kotimaan lehdille jaettujen ja ulkomaille lähetettyjen TK-artikkelien aihepiirejä, mutta Perkon kirjassa sama artikkeli oli usein sijoitettu kahteen eri aihepiiriin, joten prosentuaalisten osuuksien vertailu oli mahdotonta.

45. KA, Päämajan tiedotusosaston arkisto, T20680/2, Päämajan tiedotusosaston ohjekäskyt n:o 69, 14.7.1942 ja 80, 1.3.1943.

46. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, Kirjasto-, lehdistö- ja artikkeliluettelot 1941–1944, Bc:4.

Taulukko 3. TK-miesten kirjoittamien artikkelien määrät vuosina 1941–1944.⁴⁷

<i>Vuosi</i>	<i>VTL:n kautta jaettu koti- ja ulkomaille</i>	<i>Päämajan tiedotus kielsi julkaisemisen</i>	<i>Yhteensä kpl</i>	<i>% kaikista kirjoitetuista artikkeleista</i>
1941 (~6,5 kk)	3172	263	3435	42,5 %
1942	1746	267	2013	24,9 %
1943	1281	220	1501	18,6 %
1944 (~9 kk)	812	320	1132	14,0 %
	7011	1070	8081	

Taulukosta näkyy, että vuoden 1941 jälkipuoliskolla, reilun kuuden kuukauden aikana, TK-miehet kirjoittivat kaksi kertaa enemmän artikkeleita kuin koko vuonna 1943. Vuoden 1944 määrää nostaa se, että TK-toiminta vilkastui kesäkuussa Kannaksen suurhyökkäyksen alettua. Artikkelien määrää vuosina 1942–1943 vähensi merkittävästi se, että jatkosodan hyökkäysvaiheen jälkeen, taistelutoiminnan hiljennyttyä asemasodaksi, artikkeliaiheita ei ollut enää yhtä helppo löytää. Taisteluista oli voinut kirjoittaa vauhdikkaita kuvauksia; asemasodan aikana harrastetut vapaa-ajan toiminnat eivät olleet rintamahirjeenvaihtajien mielestä yhtä kiinnostavia. Eivät etenään, kun päämajan tiedotusosasto rajoitti niistä kirjoittamista: rintamien urheilukilpailut, sotilaiden opiskelutoiminta, puhdetyöt ja muut harrasteet olivat joko suoraanaisesti kiellettyjä aiheita, tai sitten juttuja jätettiin julkaisematta niin paljon, että TK-miehet tekivät asiasta omat johtopäätöksensä ja vähensivät kirjoittamista omaehtoisesti.⁴⁸

Valtion Tiedotuslaitoksenkin ulkomaantointa väheni viimeistään vuoden 1943 loppupuoliskolla ja seuraavan alussa. Synä lienee ollut pitkälti se, että uusia aiheita ei ollut helppo löytää: huomattavista kulttuurihenkilöistä ja -tapahtumista oli kirjoitettu jo, talouselämää ja Suomen historiaa valotettu, poikkeusajan järjestelyt käsitelty jo ainakin kertaalleen. Erityisen hiljaista oli marraskuun 1943 ja maaliskuun 1944 välisenä aikana. Silloin ulkomaille lähti parin viikon välein tehdyn sanomalehtikatsauksen lisäksi vain joitakin taloudellisia katsauksia ja kaksi

muuta artikkelia. Ne käsitelivät helmikuussa tapahtunutta Tukholman pommitusta ja yliopiston päärakennuksen Helsingin suurpommituksessa kärsimiä pahoja vaurioita.⁴⁹ Kesällä 1944 ulkomaanjakeluun lähti yksi ainoa TK-kuvaus, Olavi Siippaisen ”Fyra dagar på Siiranmäki”.⁵⁰ Kysyntää varmaan olisi ollut enemmänkin, vaikka Normandian maihinnousu ja muut suursodan tapahtumat jättivät varjoonsa Suomen rajut puolustustaistelut.

TK-miesten artikkeleissa ei poliittisia kannanottoja näy

Ulkomaiseen levitykseen lähteneissä TK-artikkeleissa näkyy armeijan tiedotustoiminnan yleinen kehitys. Sodan alkukuukausina otsikot olivat vauhdikkaita ja suomalaisten taistelumenestystä alleviivaavia, kuten ”Öinen matka Syvärille ja tykkien jyskettä Pietarista”, ”Finlandia kaikuu Pietarin porteilla”, ”Pommituslentäjämme rohkeaa ja tuloksellista toimintaa seuraamassa Muurmannin radalla”. Mitä pitemmälle sota eteni, sitä vähemmän rintamatapahtumista oli kerrottavaa. Suuria taisteluja ei asemasotavaiheessa käyty, pienempiä selostamaan eivät rintama-

47. Perko 1974, 75; Pilke 2011, liite 4.

48. TK-artikkeleiden kieltämisestä ja hyllyttämisestä asemasodan aikana ks. Pilke 2011, 99–166, erityisesti vapaa-ajan harrastejuttujen kohtelusta päämajassa 125–132.

49. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, Valtion tiedotuslaitoksen ulkomaille tarkoitettujen artikkelien luettelo, Bc:2.

50. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, Kirjasto-, lehdistö- ja artikkeliluettelot 1941–1944, Bc:4.

kirjeenvaihtajat läheskään aina ehtineet, joten aiheita yritettiin etsiä tarmokkaasti muualta kuin varsinaisten sotatapahtumien piiristä. Sellaiset otsikot kuin ”Paateneen kirkon vihkiäisistä”, ”Kaksi vuotta Lapin lumossa” tai ”Hevosten maanalainen lepokoti Vienan saloilla” kuulostavat suorastaan rauhanomaisilta.⁵¹

Valtion Tiedotuslaitoksen ulkomaille välittämien TK-artikkelien luettelossa on lähes 100 rintamakirjeenvaihtajan nimi, ja lisäksi siinä mainitaan kolmattakymmentä sellaista tekstiä, joihin ei ole merkitty kirjoittajaa. Selvää siis on, että yksittäinen rintamakirjeenvaihtaja ei voinut saada kovin monta artikkelia ulkomaiseen jakeluun. Useilta kirjoittajilta on luettelossa vain yksi teksti, eikä ulkomaille lähteneiden tekstien määrä suoranaisesti korreloi TK-miehen yleisen toimeilaisuuden tai kotimaassa julkaistujen artikkelien lukumäärän kanssa. Eniten eli kahdeksan artikkelia ulkomaiseen jakeluun kirjoitti ilmastoimittajana tunnettu Pärttyli Virkki. Seitsemän ulkomaanjakeluun mennyttä artikkelia kirjoittivat Kalevi Kajava, Reino Rinne ja Lorenz von Numers. Näistä von Numers kirjoitti ruotsiksi; Kajava toimi TK-miehenä Itä-Karjalassa, joka siis etenkin jatkosodan alkuaikoina oli kiinnostava aihe. Rinne työskenteli Lapin rajoilla Vienassa eli pohjoisimmalla suomalaisten hallussa olleella rintamanosalla. Hän kyllä näyttää käyneen myös saksalaisten alueella, koska osa artikkeleista kertoo Lapista. Lapin maisemista ja nähtävyyksistä sekä elämän erikoislaadusta napapiirin pohjoispuolella kerrottiin sotavuosina saksalaisille – myös alueella oleville rintamajoukoille – ulkoministeriönkin toimesta.⁵²

Mikä sitten oli rintamakirjeenvaihtajien kirjoittamien artikkelien merkitys jatkosodan ajan ulkomaisessa propagandassa ja kuinka heidän työnsä erosi muiden propagandistien, lähinnä siis Valtion Tiedotuslaitoksen palveluksessa työskennelleiden kirjoittajien, työstä?

TK-miesten ja VTL:n kirjoittajien työ oli periaatteessa samanlaista eli reportaasien, haastattelujen ja muiden tekstien laatimista ennalta

annettujen ja tarkasti valvottujen sääntöjen mukaan. Ilmeisesti kuitenkin rintamalla työskentely oli monin tavoin vaativampaa: esimiehen neuvon ja joka tilanteessa ollut saatavilla eikä lähiesimiehillä, siis tiedotuskomppanioiden päälliköillä, ollut välttämättä tietoa siitä, miten toimintaa koordinoiva ja ohjeistava päämajan tiedotusosasto johonkin tiettyyn asiaan tai aiheeseen suhtautuisi. Sitä paitsi määräykset muuttuivat jatkuvasti rintamatilanteiden ja etenkin ulkopoliittisten suhdanteiden mukaan. Niinpä TK-artikkeleissa tyydytään lähinnä kuvailemaan tapahtumia, kirjoittajien omia mielipiteitä ei niissä juuri näy. Ei myöskään poliittisia kannanottoja, ellei niiksi lasketa sitä että Suomen armeija oli urhea ja ”bolshevismi” tuomittavaa. Näitä seikkoja teksteissä kyllä toistellaan jatkuvasti, mikä ei tietenkään yllätä: sotapropagandan keskeisiä ja kantavia teemoja on aina ollut omien joukkojen ylistäminen ja vastapuolen mustamaalaus.

Jatkosodan TK-artikkeleissa ei otettu kantaa siihen, oliko kyseessä erillissota vai aseveljeys Saksan kanssa ja käytiinkö Neuvostoliittoa vastaan hyökkäys- vai puolustussotaa. Koska täydellisten tekstianalyysien teko ei työekonomisista syistä ollut nyt mahdollista, voin vain todeta, että TK-artikkeliaineisto sisältää enemmän reportaasityyppisiä tekstejä kuin VTL:ssä tehty eli TK-miesten tehtävänä oli välittää lukijoille ennen kaikkea ”taistelukuvauksia tulilinjoilta”. Laajempi ja syvempi tekstianalyysi paljastanee selkeämpiä eroavuuksia armeijan piirissä kirjoitettujen TK-tekstien ja Valtion Tiedotuslaitoksen oman, siviilimiesten hallitseman tekstituotannon välillä, sekä myös yksityiskohtaisemmin

51. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, kirjasto-lehdistö- ja artikkeliluettelot 1941–1944, Bc:4.

52. KA, Valtioneuvoston tiedotuselimet 1939–1948, kirjasto-lehdistö- ja artikkeliluettelot 1941–1944, Bc:4. Tuoteliaimmat rintamakirjeenvaihtajat Perko 1974, 48. Lapin markkinoinnista saksalaisille Lähteenkorva & Pekkarinen 2004, 298–303. – *Nyt julkaistu Helena Pülkeen artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*

sen, millainen kuva Suomen jatkosodasta vuosien 1941–1944 aikana ulkomaille haluttiin välittää. Ajanjaksoonhan mahtui niin sotilaallisten kuin poliittistenkin tilanteiden ja suhdanteiden vaihtelua sekä Suomessa että ulkomailla.

Kuten jo alussa totesin, TK-artikkelien määrä Valtion Tiedotuslaitoksen tuotantotoimistossa syntyneisiin artikkeleihin verrattuna oli suhteellisen pieni, vain kymmenisen prosenttia. Mutta ilman rintamakirjeenvaihtajia ei ulkomaille olisi pystytty lähettämään yksityiskohtaista tietoa Suomen rintamilla käydystä sodasta, sen tapahtumista ja ilmiöistä – olkoonkin, että sodan pitkittyessä lukevan yleisön mielenkiinto hiipui ja TK-miehet itsekin näyttävät väsähtäneen ja leipääntyneen. Tietyt aihealueet, kuten eri asealajien toiminta ja taistelukuvaukset, olivat luonnollisesti kokonaan TK-miesten varassa, mutta heidän panoksensa oli huomattava myös muiden propagandateemojen käsittelyssä.

Abstract: Front correspondents in Finland's foreign propaganda during the Continuation War

The article deals with Finland's foreign propaganda in 1941–1944, and focuses on the army's own front correspondents (TK-men). TK-articles comprised only about 10 per cent of foreign propaganda texts, but without the front correspondents, the State Information Center would not have been able to transmit detailed information about the war. Certain topics, especially descriptions of the battle, were completely dependent on the TK-men, but their contribution was significant also in other propaganda themes. Most articles were sent in the period 1941–1942; when the war continued, Finland's foreign propaganda decreased significantly. The material used in this article consists of State Information Center's reports, lists and memos and texts of the front correspondents.

Keywords: foreign propaganda, front correspondents (TK-men), Continuation War, Second World War, Finland